

ПРОБЛЕМА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ У СФЕРІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Наталія ЗІНУКОВА (Дніпропетровськ, Україна)

У статті висвітлено проблеми готовності майбутніх фахівців з усного перекладу до професійної діяльності у сфері міжкультурної комунікації, охарактеризовано вимоги до їх професійної підготовки та запропоновано деякі шляхи вирішення питань комплексної підготовки майбутніх перекладачів.

The problem of future interpreters' readiness to their professional activity is investigated in this paper. The requirements to professional training of future interpreters are described here, and some ways of solving the problems of their integrated preparation procedures are offered.

Зміни в економічному, політичному та культурному житті нашої країни зумовили розширення міжнародних зв'язків, створення спільних підприємств, стрімкий розвиток туризму тощо. Зважаючи на це росте попит на послуги кваліфікованих перекладачів та, відповідно, вимоги до рівня їх підготовки.

Питання змісту навчання професіоналів-перекладачів за останні роки знаходиться у зоні особливої уваги дослідників (Л.Черноватий, Г.Мірам, А.Чужакін, М.Брандес, В.Провоторов, Л.Латишев, А.Семенов та ін.). Часткове вирішення проблеми підготовки перекладача до професійного спілкування можна знайти у роботах І.С.Алексєєвої, В.В.Сафонові, В.Н.Комісарова, І.І.Халєєвої.

Актуальність даної проблеми, пошук можливих шляхів її вирішення зумовили мету нашої статті. Зважаючи на досить великий обсяг, але недостатню вивченість проблеми стосовно навчання перекладу у вищих навчальних закладах, ми обмежимося лише розглядом одного з секторів даної галузі, а саме: питанням підготовки майбутнього перекладача, фахівця з усного перекладу. Ми спробуємо окреслити лише окремі, але, на нашу думку, важливі проблеми, які на сьогоднішній день знаходяться усе ще далеко від свого вирішення.

Як відомо, в українській мові на відміну від більшості європейських не існує розподілення між двома різновидами перекладацької діяльності: *interpreter/ interpréte/ Dolmetscher/* усний перекладач та *translator/ traducteur/ Übersetzer/* письмовий перекладач. Цей факт має відповідний вплив на фактичний стан справ, коли випускник мовного вищого навчального закладу вважається потенційним перекладачем-універсалом.

Перекладач – це фахівець, який активно володіє мовленням на двох або більше іноземних мовах у ситуації підвищеної складності. Будь-яка ситуація, де спостерігається нерівноправність партнерів, вважається ситуацією підвищеної складності. Якщо партнери не володіють у рівному ступені основним засобом спілкування – мовою, іншими словами, не знають іноземної мови, вони є нерівноправними.

Письмовий та усний переклад – це дві форми того ж самого процесу. Вони мають однакову мету та однакові принципи дії. Вони мають спільну теорію, але це дві різні професії. Вихідним для письмового перекладу є письмовий текст, результат – теж письмовий текст, який зафіксований у формі та часі. Вихідним для усного перекладу є усне висловлювання. Результат – також усне висловлювання. Усний та письмовий перекладачі працюють у різних умовах; відрізняються межі процесу перекладу та можливості використання довідкової літератури.

Для забезпечення виконання кожним перекладачем високоякісного та відповідального виконання тих вимог, які висуває практика міжкультурної комунікації, в навчальному процесі підготовки такого фахівця необхідно ретельно відібрати на врахувати спеціальні знання, навички та професійні уміння, у той самий час звернувши увагу на творчий характер перекладацької діяльності.

Вчені, які досліджували специфіку усного перекладу (М.Я.Цвіллінг, Р.К.Міньяр-Белоручев, Г.В.Чернов), відмічають вирішальну роль так званої навички переключення для успішного виконання функції міжмовного посередництва [6; 4; 7]. В основі цієї навички лежить наявність у свідомості перекладача не просто двох мовних тезаурусів, які існують самостійно, але єдиного двобічного утворення, створеного шляхом взаємодії та «зрощення» обох систем. У розпорядженні перекладача, таким чином, виявляється так званий внутрішній лексикон, який здатний в «автоматичному» режимі реагувати на мовленнєві сигнали, що

надходять шляхом видачі еквівалентних мовних дій-реакцій, адекватних умовам спілкування [4: 101-109].

У розвинутій формі така система включає цілу низку зворотних зв'язків та контрольних каналів, за допомогою яких з мінімальною витратою часу здійснюється оптимізація підбору еквіваленту. Неминучі трансформації та міжрівневі переходи, які відбуваються в ході процесу перекладу, зумовлені пошуком оптимального для конкретного випадку рівня еквівалентності [2]. Виходячи з вищезазначеного, очевидно, що усний перекладач-професіонал має розраховувати на цілу низку знань, навичок та професійних умінь, що потребує окремого дослідження.

Розгляньмо специфіку усного перекладу. По-перше, усний переклад, який здійснюється у режимі реальності, зумовлений, перш за все, часовими параметрами. Такий переклад, відповідно, можна здійснити лише завдяки здатності усного перекладача запропонувати комунікативно повноцінний еквівалент вихідного висловлювання у певних часових межах.

По-друге, форма сприйняття тексту оригіналу та створення тексту перекладу відповідно – усна та письмова. Оригінал та переклад виступають у нефіксованій формі, що зумовлює однократність сприйняття перекладачем відрізків оригіналу та неможливість подальшого зіставлення та виправлення перекладу після його виконання [3]. Під час виконання усного перекладу створення тексту може відбуватися або паралельно сприйняттю оригіналу, або після завершення сприйняття оригіналу. Отже, усний переклад поділяється на послідовний та синхронний.

По-третє, специфіка характеру зв'язку з учасниками міжмовного спілкування. Під час здійснення усного перекладу перекладач має безпосередній мовленнєвий контакт (а іноді й персональний) з комунікантами. Звісно, це надає більше умов для вирішення прагматичних завдань перекладу.

І останнє, можливість реверсивності усного перекладу, тобто, здійснення перекладу як з рідної на іноземну мову, так і з іноземної на рідну.

Сприйняття та аналіз оригіналу, зміна мовного коду та вихід готового інформаційного продукту, іншими словами, усі складові процесу перекладу при усному перекладі мають здійснюватися з максимальною швидкістю. Для цього перекладачеві необхідно мати сформовані (треба зауважити, бездоганні) уміння аудіювання, механізму транскодування та відпрацьовані навички спонтанного мовлення.

Прийом перекладачем вихідного повідомлення з метою його подальшої передачі адресату у перекодованому вигляді – це і є сприйняття та розуміння усного мовлення (аудіювання). Особливість аудіювання вихідного повідомлення при послідовному перекладі полягає у неможливості будь-якого тривалого аналізу тексту повідомлення, яке отримує перекладач. Він має миттєво оцінити звуковий матеріал, що поступає. Отже, для аудіювання характерною рисою є короткотривалість сприйняття та одноразовість.

Але в процесі навчання усного послідовного перекладу необхідно звернути увагу на один з факторів, які ускладнюють аудіювання. Перекладач записує необхідну інформацію під час сприйняття вихідного повідомлення. Іншими словами, відбувається одночасна реалізація двох видів мовленнєвої діяльності, що вимагає від перекладача навичок та вмінь синхронізації аудіювання з письмом, і має бути враховано в системі вправ для підготовки майбутніх фахівців не тільки на заняттях з усного перекладу, а й практичного курсу іноземної мови на молодших курсах, де відбувається загальна філологічна підготовка.

На нашу думку, методика навчання усного перекладу, перш за все, має орієнтуватися на розвиток у студентів базових навичок та вмінь одночасного сприйняття усного мовлення та породження перекладу. Це потребує досить тривалої підготовки, яка вимагає комплексного підходу до проблем поетапного засвоєння та розвитку навичок одночасного слухання та письма, умінь розподіляти увагу, швидкості й пошуку відповідностей.

Поетапність навчання усного послідовного перекладу може мати такий вигляд: 1) навчання поглибленого аналізу смислу висловлювання в умовах активного аудіювання; 2) підкріплення аналізу спеціальними прийомами запам'ятовування; 3) підключення окремих елементів запису прецизійної інформації; 4) слідом йде тренування «відновлення» тексту за здійсненим перекладацьким записом. Поступово обсяг інформації має збільшуватися.

В навчальному процесі реалізація таких вимог можлива, якщо відбуватиметься накопичення словникового запасу та предметно-понятійного тезаурусу, засвоєння різних моделей та сценаріїв комунікативної та інтерактивної поведінки, які є достатніми для свідомої переробки інформації.

У структурі усної міжмовної комунікації виділяються такі етапи: 1) породження джерелом тексту повідомлення; 2) сприйняття та розуміння перекладачем вихідного повідомлення (декодування); 3) кодування прийнятого повідомлення за системою записів; 4) оформлення (кодування) вихідного повідомлення; 5) сприйняття перекладу реципієнтом. На думку багатьох дослідників найбільш важливим є етап сприйняття перекладачем вихідного повідомлення та етап продукування перекладачем тексту перекладу.

Іншими словами, для якісної підготовки усного перекладача-професіонала необхідно визначити низку знань, навичок та умінь, індивідуальних якостей, сформувані які можливо лише витративши значні зусилля навчального, виховного та професійно тренувального характеру.

Досягти такого результату у межах п'ятирічного курсу університетської підготовки, де на професійно спрямоване навчання відводиться приблизно третина усього часу, досить непросто. До необхідних знань, навичок та умінь маємо додати певні індивідуальні якості студента, які повинні відповідати необхідним передумовам особистості майбутнього (*підкреслимо*) усного перекладача-професіонала.

Такі передумови особистості виявляються у студентів вже у довузівський період формування майбутнього професіонала – перш за все, це – екстравертність, здатність до перевтілення. Сфера діяльності перекладача – міжмовна усна комунікація у різних галузях та за різноманітних умов – фактично є безмежною. Протягом своєї професійної діяльності він має постійно розширювати предметні та мовні знання. Отже, перекладачеві треба увесь час займатися самоосвітою, мати природне задоволення від отримання нових знань, умінь знаходити інформацію за допомогою різноманітних джерел, бути відкритим для знань та вражень. Іншими словами, перекладачу потрібно увесь час самовдосконалюватися.

На наш погляд, не буде перебільшенням сказати, що усний перекладач має проявляти певний артистизм, здатність до перекладацького перевтілення, коли йдеться про «виконання ролі» носія іншої мови та учасника міжкультурної комунікації, і під час професійної підготовки усного перекладача викладачам необхідно цілеспрямовано працювати над розвитком цих рис особистості.

Тривожним сигналом, на нашу думку, є зниження загального рівня ерудиції студентів, низькі фонові знання історії і культури не тільки країн мови, що вивчається, але й своєї рідної. Студенти не володіють проблематикою міжнародних відносин, мало інформовані про діяльність та структури міжнародних організацій та глобальні проблеми людства. Ця проблема останнім часом часто висвітлюється у статтях провідних фахівців [1; 7]. Пропозиція «приділяти більше уваги таким курсам, як країнознавство, історія зарубіжної літератури, права тощо, є слушною. Але викликає питання, як це зробити в умовах 36 (у кращому випадку) аудиторних годин за навчальним планом. Можливий вихід – використання актуальних матеріалів телебачення, преси, радіо на заняттях з усіх аспектів перекладу та практичного курсу іноземної мови.

Крім того, більшість студентів недостатньо чітко й грамотно вміє висловлювати свої думки, використовуючи лексику різних жанрів, правильно та швидко вирішувати проблему сполучуваності слів, використовувати необхідні кліше й штампи не тільки іноземною мовою, але й рідною, що проявляється у перекладацьких помилках, які розподіляються за Ю.Успенським, на смислові (невідповідності, пропуски, порушення, алогізми), технологічні (порушення оформлення, недотримання регламенту, відсутність відповідних словників) та нормативні (граматичні, лексичні, стилістичні, орфографічні, країнознавчі, текстологічні, теоретико-перекладознавчі, психолінгвістичні) [5: 42-45].

Така ситуація, на жаль, не викликає особливого оптимізму щодо можливих результатів підготовки фахівців. Існує ще одна проблема, яка варта того, щоб її дещо висвітлити. Як показують результати державних екзаменів, в навчальному процесі більше уваги треба приділяти психологічній підготовці майбутніх фахівців, умінню подолати нервозність та

мобілізуватися на вирішення перекладацьких проблем, тому що навіть кращі студенти під час проведення державних іспитів показують гірші результати, ніж на заняттях.

Отже, ми бачимо, що підготовка усного перекладача має бути комплексною, тобто включати не тільки навчання професійно спрямованих курсів та факультативів, а й психологічну підготовку, аутотренінг та формування особистості перекладача на різних етапах її розвитку.

Вихід нашої країни на Європейський ринок та стрімкий розвиток міжнародних відносин не тільки відкривають нове поле для діяльності перед перекладачами, але й ставить їх в умови гострої конкуренції, що веде до посилення жорстких вимог до представників цієї професії.

Наблизитися до виконання таких вимог можливо лише максимально врахувавши їх у формі, змісті та методах навчання майбутніх перекладачів. Для цього в процесі професійної підготовки майбутніх перекладачів необхідно створити умови, які б вимагали від студентів спонтанної реакції на непередбачувані теми, повороти діалогів, мовленнєві формулювання та культурно-обумовлені ситуації. На заняттях бажано додержуватися певної пропорції між підготовленими та непідготовленими вправами (двосторонній та послідовний переклад, переклад відео фрагментів, переклад з аркушу тощо), що допомагає сформувати у студентів необхідні професійні навички й уміння та здатність до ситуативних експромтів.

Перспективи подальшого дослідження цієї проблеми ми бачимо у створенні методики навчання майбутніх перекладачів, яка б враховувала комплексний підхід та поєднувала у собі викладання професійно спрямованих дисциплін, психологічну підготовку та формування особистості фахівця на різних етапах її розвитку.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Карпова О.М. Из опыта подготовки специалистов по дополнительной квалификации «Переводчик в сфере профессиональной коммуникации» // Перевод в современном мире. – М.: Всероссийский центр переводов, 2001. – С.53-59.
2. Комиссаров В.Н. Современное переводоведение. – М.: Издательство ЭТС, 1999. – 190 с.
3. Латышев Л.К. Технология перевода. – 3-е изд., стер. – М.: Издательский центр «Академия», 2007. – 320 с.
4. Миньяр-Белоручев Р.К. Теория и методы перевода. – М.: Московский Лицей, 1996. – 208 с.
5. Успенский Ю.Л. О профилактике лингвострановедческих ошибок в письменном переводе и критерии оценки его качества // Проблемы обучения переводу в языковом вузе: Тезисы докладов Первой Международной научно-практической конференции. – М., 2002. – С. 42-45.
6. Цвиллинг М.Я. Переводоведение как синтез знания // Тетради переводчика. Научно-теоретический сборник. Вып. 24. – М.: МГЛУ, 1999. – С. 32-37.
7. Чернов Г.В. Основы синхронного перевода. – М.: Высш. шк., 1987. – 256 с.
8. Чужакин А.П. Последовательный перевод: практика+теория. Синхрон. – М.: Р.Валент, 2005. – 272 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Наталія Зінуква – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри теорії та практики перекладу Дніпропетровського університету економіки та права.

Наукові інтереси: методика навчання перекладу, перекладознавство.

МИКОЛА ЛУКАШ ЯК ТЕОРЕТИК ПЕРЕКЛАДУ: АКТУАЛЬНІСТЬ ТЕОРЕТИЧНОГО СПАДКУ

Олександр КАЛЬНИЧЕНКО, Наталя КАЛЬНИЧЕНКО (Харків, Україна)

У статті йдеться про теоретичне та прикладне значення для перекладознавства нещодавно опублікованого тексту доповіді Миколи Лукаша «Прогресивна західноєвропейська література в перекладах на українську мову» від 1956 року та розглядається аналіз перекладацького жаргону в цій праці на тлі гіпотези С. Тіркконен-Кондіт про «унікальні мовні елементи, що недопредставлені в перекладі».

The study deals with the translation-specific cant analysis by Mykola Lukash in his report of 1956 and the so-called unique items hypothesis by Tirkkonen-Condit of 2002 claiming that translations tend to contain fewer “unique items” than comparable non-translated texts.

До 90-ї річниці від дня народження Миколи Лукаша та 60-ї річниці від дня народження Леоніда Черноватого

Григорій Кочур у статті «Феномен Лукаша» писав: «Вимовиш оці слова – перекладач, художній переклад – і мимоволі на думку спадає Микола Лукаш, так, ніби в його імені самі ці терміни персоніфікувалися. Перекладач такого діапазону – рідкісне явище не лише в українській, а й у будь-якій іншій літературі» [3: 515]. А те, що Микола Олексійович Лукаш